

اوسنی روغتیا ئی ستونزی
د اسلامي فقهي په رنا کي

ډاکټر عبدالرحمن زما ني

جنوري ۲۰۰۸

د رسالې پيژندنه

د رسالې نوم: اوسنی روغتيايي ستونزې د اسلامي فقهي په
رڼاکې
مؤلف: ډاکټر عبدالرحمن زماني
خپرونکی: د اسلامي فقهي اداره
پرلپسې گڼه: ۴۹
د چاپ ځای: کالیفورنيا، دامريکا متحده ايالات
د چاپ نېټه: جنوري ۲۰۰۸
د چاپ مصارف: سيد عبدالقدير هاشمي
د چاپ او خپرولو حقوق: د اسلامي فقهي اداره
د اسلامي فقهي پته:

Fazl Ghani Mogaddedi
201 Washington Blvd #104
Fremont, California 94539
Tel (510) 979-9489

اوسنی روغتیا ئی ستونزې
د اسلامي فقهي په رڼا کې

ډاکټر عبدالرحمن زماڼي

جنوري ۲۰۰۸

د مطالبو فهرست

- ۳ د اسلامي فقهې سريزه
- ۵ لايف سپورټ
- ۵ د مرگ د پيژندني عنعنوي معيارونه او عصري طبابت
- ۶ ناروغ څه وخت مړ گڼل كيږي؟
- ۷ د لايف سپورټ د ماشين بندول
- ۹ روژه او ستاسې روغتيا
- ۹ دروژې روغتيايي گټې څه دي؟
- ۹ د ځينو مهمو عامو ناروغيو سره د روژې ارتباط
- ۱۲ په روژه کې د روغتيا د ښه ساتلو دپاره سپارښتنې
- ۱۴ د غړو پيوند او بخښل
- ۱۴ کوم غړي پيوند کيداې شي؟
- ۱۵ د غړو او انسا جو د پيوند تاريخچه
- ۱۶ د پيوند دپاره دانساني غړو منابع
- ۱۷ اسلام او د غړو بخښل
- ۱۸ د غړو د بخښلو او پيوند شرايط څه دي؟
- ۱۹ جينونه، ارثيت او د ارثي خواصو آزمايښت
- ۲۰ جنيتيک بدلون او سمون څه ته وايي؟
- ۲۰ د جنيتيک بدلون او سمون له لارې اصلاح شوي خواږه...
- ۲۲ په ناروغيو کې د جينونو برخه
- ۲۲ جنيتيک سلامتې مشوره او علاج څه ته وايي؟
- ۲۳ اسلام پدې هکله څه وايي؟

- ۲۵ د امیدواری پیل
- ۲۶ د ماشوم د جنسیت ټاکنه
- ۲۶ د جنس په ټاکلو کې د پلار رول
- ۲۷ د مور په رحم کې د جنین وده او تکامل
- ۲۸ د علمي څیړنو او قرآني ارشاد اتو سمون
- ۳۰ شنډ توب یا عقامت
- ۳۰ شنډ والي څه ته ویل کیږي؟
- ۳۱ د عقامت یا شنډ والي علتونه
- ۳۲ د شنډ والي د علاج لارې چارې
- ۳۴ دنوې ټکنالوژۍ په مرسته د شنډ والي علاج
- ۳۶ دنوې ټکنالوژۍ نه راپیدا شوې ستونزې
- ۳۷ د مسلمانو ډاکټرانو او فقهي د پوهانو نظریات
- ۴۰ د امیدواری مخنیوي (Contraception)
- ۴۰ د امیدواری د مخنیوي تاریخچه:
- ۴۱ اسلامي طب او د امیدواری مخنیوي
- ۴۱ د امیدواری د مخنیوي د طریقو ډولونه
- ۴۵ کلونینګ یا د ورته شیانو جوړول
- ۴۵ کلونینګ څه ته وائي؟
- ۴۶ د کلونینګ تاریخچه
- ۴۶ د حجراتو مختلف ډولونه
- ۴۸ د "تنی" د حجراتو (Stem Cells) اهمیت او رول
- ۴۸ د کلونینګ تخنیک
- ۴۹ د مصنوعي القاح سره د کلونینګ توپیر
- ۵۱ د کلونینګ په هکله د مسلمانو ډاکټرانو او اسلامي فقهي د اکاډمۍ دريښ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

د اسلامي فقهي سرريزه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسول الله او بيا: د اسلام د دين يو اساسي او مهم صفت دادئ چې په هر وخت او هر ځاي كې د تطبيق وړ دئ. د اسلام دين د ساينس او كائناتو په هكله نه يواځې داچې انسانانو ته د څيړنو او بحث آزادي وربخښلې ده، بلكه دا يې يوه ديني فريضة هم گڼلې. قرآن خلكو ته خطاب كوي چې دا: قرآن د يتفكرون، يعقلون او يتدبرون قام دپاره دئ.

اسلام هغه طبي مسائل چې په ساينس پورې اړه لري، تحقيق ته سپارلي دي. اسلامي علماوو په تيرو پنځوسو كلونو كې هم د ساينس او هم د اسلامي او نورو علومو په برخه كې گڼ شمير بحثونه كړيدي. د ساينسي علومو د ودې او پرمختگ په نتيجه كې د اسلامي فقهي عالمانو، د فقهي ټولنو په څنگ كې د طبي فقهي ټولنه هم په رسميت پيژندلې او خپلې فقهي فيصلې د هغې سره د سلامشورې نه وروسته خپروي.

له پخوا څخه تر اوسه د افغاني ټولني يوه ستونزه داده چې زمونږ درانه عالمان د ساينسي مسايلو نه لرې پراته دي او د نورو د تجربو څخه يې گټه نده اخيستی. له بله پلوه افغاني ساينس پوهان هم د فقهې مسائلو په هکله محدوده معلومات لري، چې د دغو دوو علتونو په نتيجه کې ډيروطبي او فقهې ستونزو ته د حل لاره بنودل شوې نده.

"اوسنئ روغتيايي ستونزې د اسلامي فقهې په رڼا کې " دغه رساله چې ستاسې لاس ته دررسيرې، پدې هکله لومړنۍ علمي څيړنه ده چې د ځوان افغان محقق محترم ډاکټر عبدالرحمن زماني لخوا دافغانستان دخلکو په ژبه ترسره شويده. ډاکټر زماني د اسلامي فقهې د مجلې يو مهم همکار دئ، او اسلامي فقهې يې تل څيړنې چاپ ته سپارلي دي. دا تحقيق ځکه د ډير اهميت وړ دئ چې څيړونکي پکې د طب د علم په څنگ کې داسلامي فقهې د معاصرو پوهانو او اسلامي طبي فقهې د ټولني داجتهاداتو څخه گټه اخيستی او تر ټولو مهمې فتواگانې يې دلوستونکو د زياتې استفادې دپاره ژباړلي دي.

داسلامي فقهې اداره ټولو درنو عالمانو او افغاني محقيقينو ته ددغې څيړنې دخپرولو مبارکي وائي، او د پاک خداى نه جناب ډاکټر عبدالرحمن زماني او دده ميرمنې محترمې ډاکټر نجيبې زماني ته د روغتيا سره اوږد ژوند غواړي.

فضل غني مجددي

لايف سپورټ

د اسلام مقدس دين دلايف سپورټ، يا هغو وسايلو نه گټه اخيستل چې په مصنوعي توگه د تنفس او وينې جريان سره مرسته کوي او ناروغ ژوندي ساتي ترهغه وخته جايزگني چې د ژوند کولو څه هيله موجوده وي. خو کله چې د طبي ماهرينو د ممکنو هڅو سره - سره مرگ حتمي وگڼل شي نو بيا د ايمان خاوندان د ناروغ د کورنۍ څخه غواړي چې د خدای رضا ته غاړه کېږدي او په مصنوعي توگه د غړو ژوندي ساتلو ته دوام ورنکړي. که څه هم په قرآن کې مرگ ته څو - څو ځل اشاره شوې، خود هغې مشخص تعريف ندی شوی. او پر ځای يې د معنی او مفهوم د پوهيدو د پاره، مرگ د ژوند، خلقت او قيامت سره په نږدې ارتباط کې ذکر شويدي.

د مرگ د پيژندنې عنعنوي معيارونه او عصري طبابت تر دې وروستيو وختو پورې په اسلامي کلچر کې د مرگ د پيژندنې په هکله کومه ستونزه موجوده نه. په عمومي ډول به اسلامي قوانينو د هغو کارپوهانو او طبي ماهرينو په نظرياتو تکیه کوله، کومو چې به په عادي توگه په ناروغانو کې د مرگ

عملي خو عنعنوي نښې کتلې. د عنعنوي معيارونو سره سم ژوند هغه وخت ختمیږي چې تنفس او د وینې جریان د تل دپاره بند شي. په بله ژبه، اسلامي فقهاوو به د زړه د درزا مکمل بندیدل کافي گڼل چې یو شخص په قانوني توگه مړ وگڼي. خو ستونزه هغه وخت پیدا شوه کله چې عصري طبي تکنالوژۍ داسې قابلیت پیدا کړه چې د ماشین په مرسته په هغو کسانو کې هم د ژوند نښې وساتي کوم چې د مغزو په مرگ اخته شوي وو، او د رواجي معيارونو په اساس مړه شمیرل کیدل.

ناروغ څه وخت مړ گڼل کیږي؟

د اسلامي فقهي او طب ماهرینو اوس دمغزو مرگ، د مرگ د معتبره تعريف په ډول منلې او پدې باور دي چې که ماغزه له کاره ولویږي او ددماغي فعالیت بیا پیل کیدل امکان ونلري او د طب متخصصین ثابت کړي چې د مغزو مرگ منع ته راغلې، نو ناروغ شرعاً مړ گڼل کیږي. خو په قانوني توگه ناروغ تر هغې مړ نه گڼل کیږي تر څو چې د بهرنۍ مرستې د سیستم یا ماشین د بندولو نه وروسته حیاتي وظایف دریدلي نوي.

د اسلامي فقهاوو شورا په خپله دریمه غونډه کې چې د ۱۹۸۲ میلادي کال د اکتوبر له ۱۱ څخه تر ۱۲ نیتې پورې د اردن په عمان کې جوړه شوې وه، د جدي مراقبت په برخه کې د لایف سپورت په سیستم هم یو حل بیا بحث کړې او د متخصصو طبي ډاکټرانو د پراخه اوبشپړو تشریحاتو نه وروسته یې فیصله کړې ده. د دغې فیصلې په اساس د لاندنیو نښو په ملاتړ یو شخص په

قانوني توگه مړ گڼل کيږي او د مرگ د تثبیت دپاره ټولې شرعي لارښوونې د تطبیق وړ وي:

۱. که زړه او تنفس په مکمل ډول ودريږي او ماهره ډاکټران تصدیق کړي چې دا حالت په شا تلونکې ندی.
۲. که د ماغزو ټول فعالیتونه په مکمل ډول بند شي او ماهره ډاکټران تصدیق کړي چې دا حالت په شا تلونکې ندی، او ماغزه مخ په تباهی ځي. پدې حالت کې که څه هم د زړه په شان د ناروغ ځنې غړي په مصنوعي توگه فعاله ساتل شوي وي، دلایف سپورټ بنديدل جایز دي.

دلایف سپورټ د ماشین بندول

- دپورتنۍ فیصلې په رڼا کې دلایف سپورټ د ماشین بندول د مغزو د ټول فعالیت د مکمله بندیدو او ماهرو ډاکټرانو د تصدیق په صورت کې جواز لري.
- مؤظفه ډاکټر (د پخواني وصیت او یا ورثې د موافقې په اساس) دغړو د بنبلو او پیوند په مقصد مړې د مصنوعي تنفس په ماشین کې ساتلې شي.
- که د اورېدې ناروغۍ له امله ناروغ د اورېدې مودې دپاره په لایف سپورټ کې وي، په حالت کې یې کوم بدلون رامنځ ته نشي، او متخصصه ډاکټران فیصله وکړي چې د ښه کیدو امید یې نشته او ماشین ورته گټه نه رسوي، دداسې ناروغ د ماشین بندول او قضا او قدر ته د ناروغ سپارل کومه گناه نلري. ددې ډول ناروغانو نه د ماشین بندول د زړه سواندی،

قتل رحمت او يا ډاکټر په مرسته د وژنې معنی نلري، ځکه مونږ هغه نه وژنو، بلکه د ماشين په وسيله د هغه علاج بندوو. شرعي علماوو ته په ډاگه ده چې علاج او دارو درمل په څلورو مذاهبو کي روا (مباح) دي، يواځې د فقهي لږ شمير عالمان يې واجب گڼي. خو د فقهي داسي هيڅ عالم نشته چې د مصنوعي ماشين له لارې علاج شرعاً واجب وگڼي او د هغې بندول د شرعي حکم خلاف وبولي.

- ځينې ديني عالمان وايي چې که ماشين گټه نرسوي، نو بيا يې ساتل د شريعت سره مخالف دي.
- او دا ځکه چې:

- دې کار سره د جنازې په بنځولو، د ميراث په ويشلو او هغې د بنځې د عدت په موده کي ځنډ پيښيږي.
- پرته له ضرورته د تاوان له امله سرمايه او پانگه ضايع کيږي.
- او نورو هغو ناروغانو ته هم زيان رسيږي کوم چې دغه ماشين ته اړه لري.

د اخځليکونو او زياتو معلوماتو د پاره لاندني آثار ولولئ:

- فتاوي معاصر، فضل غني مجددي
- Brain Death in Islamic Jurisprudence, Dr. Abdulaziz Sachedina, University of Virginia
- Resolution of the Council of Islamic Jurisprudence on Decision No. (5) D 3/07/86 Resuscitation Apparatus

روژه او ستاسې روغتيا

د روژې د مبارکې مياشتې په پيل کېدو سره هر کال د شمالي امريکې د ۸ ميليونه مسلمانانو په گډون د نړۍ د څه د پايه يو بليون مسلمانانو يوه زياته برخه د روژې په نيولو پيل کوي. راشئ وگورو چې روژه په روغتيا باندې څه اغيزه لري، د ځينو عامو او مهمو ناروغيو سره د روژې ارتباط څه دی، او په روژه کې د روغتيا د ساتلو دپاره څه کول په کار دي.

دروژې روغتيايي گټې څه دي؟

که څه هم مسلمانان روژه اصلاً د هغې د روغتيايي گټو لپاره نه نيسي، خو بيا هم روژه د وينې قند، غوړ او کولسترول کموي، او د وينې لوړ فشار نښکته کوي. له همدې امله د هغو کسانو دپاره ښه علاج گڼل کېدای شي کوم چې په خفيفه او ثابت ډول د چاقۍ، شکرې او يا لوړ فشار په ناروغيو اخته وي، او د وينې کولسترول يې لوړ وي.

د ځينو مهمو عامو ناروغيو سره د روژې ارتباط

د اسلامي لارښوونو سره سم ماشومان، ناروغه کسان، مسافر او هغه ښځې چې کوچنيو ماشومانو ته شيدي ورکوي او يا د

مياشتني عادت سره مخامخ وي د روژې د نيولو نه معاف دي. که ځينې ناروغان د مختلفو عواملو له امله د روژې نيت ولري نو لاندنيو ټکو ته توجه په کار ده:

د قند diabetes يا شکرې په ناروغۍ اخته کسان: که چيرې ددوی ناروغي پرته له درملو يواځې د غذايي رژيم په وسيله کنټرولېږي، نو اميد دئ چې د روژې په نيولو او وزن په کميدو سره ددوي ناروغي يا بيخي له منځه لاړه شي او يا يو څه بڼه والې ومومي. خو کوم کسان چې د پرهيز سره د خولې له لارې د وينې د شکرې د کمولو درمل *orinase* استعمالوي او دوي د روژې د نيولو تصميم نيسي، نو دوي ته د ډير احتياط نه کار اخيستل په کار دي. دوي بايد د خپل معالج ډاکټر په مشوره ددرملو اندازه ددريو برخو نه يوې برخې ته کمه کړي، او د سهرې په ځاي يې د شپې لخوا د روژه ماتي په وخت واخلي. که چيرې په دوي کې د ورځې لخوا د وينې د قند د کميدو نښې نښانې څرگندېږي نو بيا بايد سمدلاسه روژه ماته کړي. د شکرې په ناروغۍ اخته هغه ناروغان چې انسولين اخلي، دوي ته توصيه کېږي چې روژه ونه نيسي، او که چيرې دغه کسان په خپل مسئوليت روژه ونيسي، نو بيا بايد تر سخت مراقبت لاندې ونيول شي، او د انسولينو په اندازه کې يې ډيرزيات کمښت راشي.

دوينې په لوړ فشار او د زړه په ناروغيو اخته کسان: کوم کسان چې د وينې په معمولي او يا متوسط لوړوالي اخته وي، او

وزن يې هم ورسره زيات وي، دوې بايد تشويق شي چې روژه ونيسي. دا ځکه چې د روژې نيول ددوې د وينې د فشار د بنکته کيدو سره مرسته کوي. دوې ته په کار دي چې د خپل معالج ډاکټر سره هم د درملو د اندازې د سمولو په هکله مشوره وکړي. مثلاً که چيرې دوې Diuretic يا په اصطلاح د اوبو گولۍ اخلي، نو د وجود نه د ډيرو اوبو د ضايع کيدو د مخنيوي دپاره بايد د هغې اندازه کمه کړي. خو هغه کسان چې د وينې فشار يې ډير زيات وي، او يا د زړه په ناروغيو اخته وي، بايد روژه ونه نيسي.

په نيم سري يا *migraine* اخته کسان: په *migraine* اخته ناروغان د روژې له امله په وينه کې ازادو شحمي اسيدونو د زياتوالي له کبله د ناروغۍ د شدت سره مخامخ کيدای شي. دوې ته توصيه کيږي چې د ناروغۍ د حملې په وخت کې روژه ونه نيسي.

هغه بنځې چې اميدواره وي او يا ماشوم ته شيدي ورکوي: که چيرې داميدواری په وخت کې د اميدواری بنځې د روغتيايي حالت د خرابوالي او يا ماشوم ته د زيان او ضرر د رسيدو ويره موجوده وي، او يا د روژې له امله د شيدي ورکونکې مور او يا ماشوم روغتيا ته خطر متوجه وي، نو روژه دې نه نيسي او د معالج ډاکټر سره دې مشوره وشي.

په روژه کې د روغتيا د ښه ساتلو د پاره سپارښتني د روژې په مبارکه مياشت کې د روغو کسانو د روغتيا د ښه ساتلو د پاره صحي غذايي رژيم ته ډيره توجه په کار ده. د دې د پاره چې روژه په آساني سره تيره شي او د روژې د روحاني گټو نه په ښه توگه استفاده وکړای شو، نو زمونږ خوراک بايد د عادي او نورماله خوراک سره توپير ولري. خوراک تر ممکنې اندازې پورې نه يواځې داچې بايد ساده وي، بايد داسې عيار شي چې وزن په يوه حال وساتي. خو که د چا وزن زيات وي، نو بيا د روژې مياشت د وزن په سمولو کې زياته مرسته کولای شي. په روژه کې بايد داسې خواړه واخيستل شي چې زيات fibers يا اليف ولري، او د ژر هضميدو په ځاي ورو-ورو هضم شي. پدې ډول خوړو کې د غنمو، اوربشو، دالو، لوبيا او بې جوشه وريجو په شان شيان شامل دي.

په روژه کې سهارئ ډير اهميت لري. خپرنو له پخوا راهيسې ښودلې چې سهارئ يا په عادي مياشتو کې سبانارئ په ورځني خوړو کې زيات اهميت لري. دا ځکه چې د شپې د تيريدو نه وروسته سبانارئ او په روژه کې سهارئ يا چرگ بانگي نه يواځې داچې د وجود د اړتيا وړ اساسي غذايي خواړه برابر وي، بلکې د لوږې له امله پيدا شوې ښې نښانې لکه سرخوږئ، ستړتيا، ناراحتي او خوبورتيا هم له منځه وړي.

بله خبره چې ډير اهميت لري هغه د خوړو د مختلفو ډولونو او متوازنه خوړو نه استفاده ده. پدې خوړو کې د وچې ډوډۍ،

سريالو، تازه ميوې او ترکاری، غوښې او کبانو، شيدو، پښير او مستو برخه مهمه ده. غورجن او خواړه مواد چې څومره کم وي، هومره ښه وي.

د زياتې مالگې داستعمال څخه دې هم ډډه وشي. له بله پلوه مایعات او اوبه بايد زيات واخستل شي. د داسې مایعاتو په ځای چې کافئين ولري د ساده اوبو استعمال ښه دئ، دا ځکه چې کافئين ادرار يا تشې بولې زياتوي او د وجود نه د اوبو ضايع کولو سره مرسته کوي. په لنډ ډول بايد ووايم چې په روژه کې سره شوي او غوړ خواړه ښه ندي، زياته خوړه ښه نده، په سهاري کې ډير خوراک ښه ندي، او د ډير چای شکل هم ښه ندي.

د روژې مياشت د سگرتو او تنباکو د استعمال د پريښودلو دپاره هم ښه موقع ده.

په روژه کې د قبضيت د مخنيوي دپاره د سبوس داره يا تورې ډوډۍ خوراک، د زياتو مایعاتو شکل او داسې خوړو خوړل ښه دي چې زيات الياف ولري. کوم کسان چې د معدې زخم لري، دوي دې د ډاکټر په مشوره د هغې دپاره درمل واخلي.

کوم کسان چې د پښتورگو د کاڼو سابقه لري، دوي ته په کار دي چې زيات او اضافي مایعات واخلي. که څه هم خولې، غاښونو او اوريو ته هر وخت پاملرنه په کار ده، خو په روژه کې ورته رياته توجه په کار ده ♦

دغرو پیوند او بڅښل

دغرو پیوند یا Organ Transplant د یوه تن نه بل ته (او یا هم د ناروغ د خپل وجود د یوې برخې نه بلې برخې ته) د یوه غړي او یا د غړي د یوې برخې پیوند ته ویل کیږي، چې مقصد یې د اخیستونکي کس د خراب شوي او یا له کاره ولیدلي غړي بدلول دي.

دغرو بڅښل یا Organ Donation هغو کسانو ته دغرو تحفه ده چې د ژوند د ژغورلو دپاره هغې ته اړه لري. دغرو بڅښل یا تحفه کول یا په نژدې وخت کې د وفات شوي کس او یا هم د ژوندی انسان نه دغرو او انساجو ویستل او بل تن ته د هغې انتقال او پیوند ته ویل کیږي. دا غړي او انساج د جراحي عملیاتو سره د وجود نه اخیستل کیږي او د عملیاتو په پای کې زخمو ته بیرته گڼدل کیږي. دهر عمر خلک غړي او انساج بڅښلای شي، او هغې سره هر کال د سلهاوو کسانو ژوند ژغورل کیږي.

کوم غړي پیوند کیدای شي؟

زړه (قلب)، پښتورگي (گردي)، سږي (ششان) او ځگر هغه غړي دي چې په بریالیتوب سره پیوند کیدای شي. سربیره پر دې د

هلوكو ماغزه، د سترگو قرنيې، د وريد رگونه، د زړه نيچې يا والونه، پوستكې، او پلې هم بل كس ته تحفه او پيوند كيداې شي.

د غړو د پيوند د تاريخي پيښليک لنډيز

- په ۱۹۰۳م كال كې د قرنيې بريالې پيوند
- په ۱۹۵۴ كال كې د ژوندي پښتورگي پيوند
- په ۱۹۶۲ كال كې د مړه شوي كس نه د اخيستل شوي پښتورگي پيوند
- په ۱۹۶۶ كال كې د پانقراص د غدې پيوند
- په ۱۹۶۷ كال كې د ځيگر لومړې بريالې پيوند
- په ۱۹۶۷ كال كې د زړه پيوند
- په ۱۹۸۱ كال كې د زړه او سږو يوځايي پيوند
- په ۱۹۸۸ كال كې د كوچنيو كولمو پيوند
- په ۱۹۹۸ كال كې د لاس پيوند
- په ۲۰۰۵ كال كې د مخ د يوې برخې بريالې پيوند
- په ۲۰۰۶ كال كې د نارينه تناسلي غړي پيوند

د غړو او انساجو د پيوند تاريخچه

كه څه هم د ناروغيو او ټپونو له امله د وجود د ناروغه شوو او له كاره لويدلو غړو او انساجو د بدلولو او نوي كولو هيله شايد د طبابت د تاريخ هومره قدامت ولري، خو انسانانو يوازې په

نولسمې او شلمې پېړۍ کې هغه علمي او ساینسي پوهه ترلاسه کړه د کومې په مرسته چې د غرو د پیوند عصري طبابت ممکن شو. په لومړي سر کې د ۱۹۰۰ او ۱۹۲۰ کلونو په منځ کې د هېوکو، پښتورگو، پوستکي په شان پستو انساجو او د سترگو د قرنيې پیوند په بريالیتوب سره تر سره شو، او بیا په ۱۹۵۴ م کال کې ډاکټر مورې (Dr. Murray) وکړاې شو چې په بريالیتوب سره د پښتورگو په شان لویو غرو پیوند ترسره کړي. البته د غرو د پیوند بريالیتوب د اخیستونکي وجود د دفاعي سیستم لخوا د بخښونکي نا اشنا غړي په قبلولو او نه قبلولو پورې اړه لري، خو د ۱۹۷۸ م کال راهیسې د نوو درملو په جوړیدو سره دغه ستونزه تر زباتې اندازې پورې حل شویده.

د پیوند دپاره د انساني غرو منابع

د غرو د پیوند یوې نړیوالې سروې ښودلې چې په لویډیزې نړۍ کې د پیوند شوو غرو زیاته برخه د هغو کسانو نه لاس ته راځي کوم چې په نژدې وخت کې مړه شوي وي. دوی یا په خپل ژوند د مرگ نه وروسته د خپلو غرو د بخښلو وصیت کړې وي، او یا یې هم خپلوانو د مرگ په وخت کې د غرو د بخښلو فیصله کړې وي. د پیوند شوو غرو یوه کوچنۍ فیصدي هم د خون شریکه ژوندیو خپلوانو لخوا بخښل کېږي. خو په اسلامي ملکونو کې حالات سره توپیر لري. هلته د پیوند دپاره گڼ شمیر غړي د ژوندیو خپلوانو لخوا هدبه کېږي، نور یې د بیوزلو کسانو نه په پیسو یا ټگۍ او زور اخیستل کېږي، او ځینې ملکونه لکه کویت یې له بهره واردوي.

اسلام او د غړو بخښل

پدې کې شک نشته چې د وجود ځينې غړي، پداسې حال کې چې نور لارښه کار کوي، له کاره لويدلای شي. د طبابت وروستيو پرمختگونو د علمي شواهدو په استناد ښودلې چې که دغه ناروغه او له کاره غورځيدلې غړي روغو غړو سره بدل شي نو د وجود ماشين د يوه غړي د خرابوالي له امله د مرگ په ځای خپل فعاليت ته دوام ورکولای شي. انسان که مسلمان وي او که نه، اشرف المخلوقات گڼل شوې، او د فطري لوړوالي او شان خاوند دی. شريعت انساني وقار ته په درنه سترگه گوري او د انسان د ژوند ساتنه کوي. خدای هغو کسانو ته اجر او بدل ورکوي کوم چې ژوند ژغوري. "هغه څوک چې د يوه تن ژوند وژغوري، داسې دى لکه چې د ټولو انسانانو ژوند يې ژغورلې وي" (د پنځمې سوري د ۳۲ آيت ژباړه). په يوه حديث شريف کې هم راغلي چې "څوک چې د بل سره مرسته کوي، د خدای له لورې به ورسره مرسته وشي". نو پدې اساس د ژوند د ژغورلو په غرض د غړو پيوند (بخښل او اخيستل) روا دي او د مختلفو اسلامي معتبرو ادارو عالمانو په اتفاق سره منلې چې د غړو بخښل روا او په ځينو شرايطو کې لا ضروري دي. پدې ډله کې لاندنۍ مؤسسې په مسلمانانو غږ کوي چې د پيوند د پاره غړي و بخښي:

- د اسلامي کانفرانس د ادارې د شريعت اکاډمي (کوم چې د ټولو ملکونو نمايندگي کوي).
- د سعودي عربستان د علماؤو ستره شورا

- د ايران مذهبي چارواکي
 - د مصر د الازهر پوهنتون
 - د اسلامي فقهي اکاډمي.
- دغه وروستنی مؤسسه د اسلامي کانفرانس لخوا مسلمانانو ته د ورپيښو ډليزو ستونزو د بحث او هغې ته د اسلامي ځوابونو د وړاندې کولو د پاره د اسلامي نړۍ د علماؤ او فقهاوو په گډون جوړه شويده.

د غرو د بڅښلو او پيوند شرايط څه دي؟

- د غرو پيوند بايد د روغتيايي اړتيا له کبله وي، او د علاج يواځينی مؤثره طريقه گڼل شوي وي.
- د ناروغ د پاره د گټې احتمال موجود وي.
- د غري بڅښونکي او آخيستونکي دواړه سره مؤافقه ولري.
- د غري د بڅښونکي روغتيا ته د دايمي زيان د رسولو مخنيوي وشي.
- د پيوند د پاره غري په وړيا توگه ورکړ شوې وي. (د انساني غرو سوداگري روانده).

ماخذ او د زياتو معلوماتو د پاره وگورئ:

- د اسلامي کانفرانس د ادارې اسناد
- د اسلامي فقهي اکاډمي اسناد
- د طبي فقهي د اتم سيمينار پريکړې
- د طبي ساينس اسلامي اداره
- د شمالي امريکې د اسلامي طبي ټولني پريکړې ♦

جينونه، ارثيت او د ارثي خواصو آزمايښت

جينونه (Gene) په ژونديو موجوداتو کې د وراثت د انتقال مسؤليت لري. د وراثت نه زموږ مقصد د پيسو او نورو شتمنيو ميراث نه، بلکه تر هغې هم مهم هغه ميراث دئ چې د پيدا ايښت له وخته دمور پلار نه اولاد ته د فزيکي (لکه سترگو او وينستانو درنگ) او ځينو روحي خصوصياتو په بڼه رسيږي. جينونه د "ډي اين اي" (DNA) نه جوړ شوي او د حجراتو يا سلولونو په مرکز يا هسته کې ځای لري.

د جينونو د موجوديت او دهغو په وسيله راتلونکو نسلونو ته د ځينو خصوصياتو او ځانگړتياوو د انتقال موضوع د لومړي ځل دپاره په ۱۸۶۰ کال کې د مينډيل (Mendel) له خوا هغه وخت مطرح شوه کله چې بې د ويانا په ښار کې د خپلې کليسا په بڼې کې د پليو (نخودو) ارثي خواص څيړل. نن د ساينس او ټکنالوژۍ په پرمختگ سره پدې هکله ډير زيات معلومات ترلاسه شوي، د DNA د څيړنو او تحليل امکانات برابر شوي، د انساني جينونو د نقشې په جوړيدو کار شوي او د يوه ژوندي موجود نه بل ته د ارثي خصوصياتو نقلول ممکن شويدي.

جنیتیک بدلون او سمون څه ته وایي؟

تاسې به د Biotechnology یا حیاتي تخنیک او Genetic Modification یا ارثي بدلون او سمون اصطلاحات چې ډیر ځله یو د بل پر ځای استعمالیږي اوریدلي وي. د Biotechnology یا حیاتي تخنیک په ذریعه ژوندي موجودات یا د هغې ځینې برخې لکه انزایمونه د پیرو، مستو، شرابو او درملو په شان موادو په جوړیدو کې استعمالیږي. خو ارثي بدلون او سمون هغې طریقي ته ویل کیږي په کومې کې چې د یوه ژوندي موجود لکه نبات، حیوان یا بکتریا جینونه په بل کې ورگډ او په نتیجه کې د هغې یو یا د یوه نه زیات خصوصیات د تل د پاره بدل کړای شي. ددې طریقي له لارې د نباتاتو او څاروو اصلاح شوي نسلونه منځ ته راغلي چې که له یوې خوا گټه لري نو له بلې خوا د لانجې وړ گڼل کیږي.

د جنیتیک بدلون او سمون له لارې اصلاح شوي خواړه او څاروي

نن د مخ په انکشافه ملکونو په گډون ډیرو هیوادو کې د اصلاح شوو فصلونو نه گټه اخیستل کیږي، خوله کومه ځایه چې نوې تکنالوژي د گټې په څنگ کې تاوانونه هم لري، نو د ارثي خواصو د بدلون له لارې منځ ته راغلي خواړه او څاروي هم څرگندې او پټې ستونزې لري چې په لنډ ډول یې ذکر کوو:

۱. ښه اړخونه:

- د غلو- دانو د خوند او کیفیت ښه والې، په لنډ وخت کې د فصلونو رسیدل، د حاصلاتو زیاتوالې، د هوا د بدلون، ناروغيو او حشراتو په وړاندې د مقاومت زیاتوالې او د نوو ډولونو او محصولاتو منځ ته راتگ
- په حیواناتو کې د مقاومت زیاتوالې؛ لږ خوراک ته اړتیا؛ ښه روغتیا؛ د شودو، غوښې او هګیو زیاتوالې
- په محیط او چاپیریال کې د خاورې، اوبو او انرژۍ سپما؛ د حشراتو او هرزه گیاه گانو د کنټرول ښې لارې چارې
- په ټولنه کې د نفوس د زیاتوالي د پاره د ډیرو خوړو برابرول

۲. ستونزې:

- خوندي توب: د انسانانو په روغتیا احتمالي ناوړه اغیزې لکه د حساسیت ښودل، د انتي بیوتیک درملو په وړاندې د مقاومت د ښو انتقال او ناپېژندل شوي ناوړه اثرات
- لاس رسیدنه: د نړۍ د خوړو په پیداوار د لږ شمیر کمپنیو انحصار؛ په صنعتي ملکونو د وروسته ساتل شوو هیوادونو د اتکاء زیاتوالې، او د پردیو لخوا د طبیعي زیرمو او منابعو استثمار
- اخلاقي قوانین: د طبیعي موجوداتو په ذاتي ارزښتونو تیرې؛ د ژوندیو موجوداتو په مختلفو جنسونو کې د جینونو د گډون ساختماني کارې؛ په حیواناتو کې د نباتاتو او په نباتاتو کې د حیواناتو د جینونو په گډون اعتراض او په حیواناتو د روحي فشار زیاتوالې

▪ په ټولنه کې د نوو پرمختګونو څخه د شتمنو هیوادونو ناوړه استفاده

په ناروغیو کې د جینونو برخه

له کومه ځایه چې جینونه د وجود د حجراتو وده، ترمیم او وظایف کنټرولوي، نو د ناقصو او بدل شوو جینونو له کبله ګڼ شمیر ناروغۍ منځ ته راتلای شې چې ساه لنډې (asthma) او دقتد یا شکرې ناروغې یې عام مثالونه دي. دا ډول ناروغتیاوې که د مورپلار نه د ناقصو جینونو د اخیستلو له کبله وي، د ارثي ناروغیو په نامه یادېږي، او که د مور په رحم کې د درملو او ځینو نورو عواملو له امله پیداشوي وي، د مورزادې ناروغیو په نامه یادېږي.

جنیتیک سلا مشوره او علاج څه ته وایي؟

د انساني جینونو په هکله د معلوماتو د لاسته راوړو یو هدف هم د جینونو د علاج له لارې د دغو ارثي او جنټیکو ناروغیو درمل دي. د کورنۍ تاریخچې او روغتیايي ریکارډ د کتلو، د وینې یا انساجو د نمونو د جنیتیکي ازمايښت، د څیړنو د نتایجو تحلیل، او د راتلونکو اقداماتو په هکله د تصمیم نیولو د مرستې جریان ته جنیتیکه سلا مشوره ویل کېږي. جنیتیک علاج د ناروغیو د پیداوونکو مسئلو ناقصو جینونو د سمولو هغو طریقو ته ویل کېږي په کوم کې چې د ناقصو جینونو په ځای روغ جینونه اچول کېږي.

اسلام پدې هکله څه وايي؟

د اسلامي فقهي له نظره ددغې موضوع د ژورې څيړنې دپاره د ۱۹۹۸ کال د اکتوبر په مياشت کې د اسلامي فقهاوو، ډاکټرانو، دواسازانو، بيالوژۍ، د متخصصينو او نورو ساينس پوهانو په گډون د اسلامي فقهي د اکاډمۍ په ملگرتوب د روغتيايي ساينس د اسلامي ادارې خاص يوولسم سيمينار دغه لاندنۍ عمومي او خاصې سپارښتنې کړيدي:

- دقرآن کریم د اولسمې سوري د اويايم آيت په ملاتړ، خدای (ع) انسان په ښه توگه پيدا کړی او هغه ته يې تر نورو مخلوقاتو لوړه درجه ورکړيده. په انساني اساسي جوړښت کې هر راز لاس وهنه، او پرته له کوم مقصده په تجربوي توگه د هغه د جنيتيکې نقشي بدلول به د خدای (ع) له لوري هغه ته په ورکړ شوي لوړ مقام تيری وي.
- د نه دیرشمې سوري د نهم آيت سره سم، اسلام د پوهې او علم دين دئ کوم چې په جوړونکو علمي څيړنو هيڅ راز بنديز نه لگوي. مسلمان ساينس پوهان بايد د داسې څيړنو مخکښان اوسي.
- د دوهمې سوري د يوسلوپنځه نويم آيت د لارښوونو سره سم، اسلام د انسان د روغتيا د ساتنې او خطر نه د ځان د ژغورلو سپارښت کوي. پردې برسیره، اسلام د ارثي او کسبي ناروغيو په علاج خاص ټينگار کوي. او دا په هيڅ ډول د خدای د رضا د منلو د زده کړو سره تصادم نه کوي.

▪ د یو څلویښتمې سوری د درپینځوسم آیت سره سم د انساني جینونو د بشپړې نقشې له مخې د جینونو پیژندنه د ځان د پیژندنې هڅه، او پدې توګه د خالق خدای د قدرت منل دي. او له کومه ځایه چې دا د ارثي ناروغيو او په هغې د اخته کیدو د امکاناتو په پیژندنه کې مرسته کوي، او ځینو ناروغيو په مخنیوي او علاج کې د طب او روغتیا په علم کې ارزښتناکه زیاتوالي راولي، نو اسلام ته د منلو او تشویقولو وړ ده.

▪ پدې سیمینار کې موافقه وشوه چې د ناروغيو د مخنیوي او علاج د پاره د جنیتیک بدلون او سمون نه ګټه واخیستل شي، خو د اسلامي شریعت د ځینو ملحوظاتو له مخې دې د نطفې او جنسي حجراتو د ارثي خصوصیاتو د بدلون نه ډډه وشي ♦

امیدواري (حمل)

امیدواری یا (حمل) د ښځو او د هغوی د کورنیو په ژوند کې یوه خورا ډیره مهمه او له هیجانه ډکه پیښه ده. امیدواری سره د خوشالتیا د احساس په څنگ کې د مور او ماشوم د روغتیا او راتلونکي په هکله د شک، نامعلوماتیا، تشویش او اندیښنو ستونزې هم ملگری وي.

که څه هم د انسان د زیږیدلو او پیداکیدلو موضوع ته د پخوا زمانو راهیسې توجه شوېده، خو له یوې خوا د نسل د تولید په هکله د علمي او سمو ژورو معلوماتو د نشتوالي له امله دوخت په تیریدو سره په دې هکله خورا زیاتې غلطی او خرافاتي نظریې رامنځ ته شوي، او له بلې خوا د طبابت او ساینس د پرمختګ له امله نوې پوښتنې، اخلاقي مسایل او ستونزې رامنځ ته شوي، چې مونږ به یې په لنډ ډول د څیړلو هڅه وکړو.

د امیدواری پیل

امیدواري له هغه وخته پیل کیږي کله چې د نارینه او ښځې د جنسي حجراتو (سپرم او ښځینه هګۍ یا ovum) د یو ځای کیدو له امله القاح شوې حجره (zygote) یا نطفه جوړه شي. د همدغې

واحدې حجرې د جوړیدو نه د ماشوم ترزیریدو پورې چې په اوسط ډول ۲۲ ورځې یا ۳۸ اونۍ (هفتې) یا ۹ قمري میاشتې دوام کوي، دمور په وجود کې یو لړ داسې کرکیچن (مغلق) بدلونونه منځ ته راځي د کومو په نتیجه کې چې د ماشوم ودې، روزنې، پالنې او تغذیې ته یو خوندي او محفوظه چاپیریال (محیط) برابرشي او په نتیجه کې ترزیریدو وروسته ماشوم د مورد وجود نه بهر په جلا ډول د ژوند کولو قابلیت پیدا کړي.

د ماشوم د جنسیت ټاکنه

د هلک یا انجلۍ ماشوم جنس هم د هگۍ د القاح او نطفې د جوړیدو په وخت کې ټاکل کیږي، او همدغه ابتدائي حجره کوم چې د مور او پلار د وارونه ارثي خواص اخلي، د یوه نوي او بیل شخص د جوړیدو پیل وي. د انسان حجرات ۲۳ جوړې (۴۶) کروموزومه لري چې له هغې جملې نه یې یوه جوړه جنسي کروموزومونه دي. کروموزومونه د فتر په بڼه د میلیونونو جینونو د یوځای کیدو نه جوړ شوي هغه جوړښتونه دي چې د "ډي این ای" DNA په ګډون ارثي معلومات انتقالوي، او د ماشوم د جنس په ګډون د سترګو، او وینستو د رنګ، څیرې، بنايست، لوړوالي او ټیټوالي، قوت او کمزورۍ په شان نور خصوصیات تعینوي.

د جنس په ټاکلو کې د پلار رول

جنسي کروموزومونه د X او Y کروموزومونه دي، کوم چې په ښځو کې XX او په نارینو کې یو X او یو Y وي. د نارینو

او بنځو جنسي کروموزومونه د جوړې په ځای یواځې یو کروموزوم لري او د دواړو د یوځای کیدو نه د نوی ماشوم القاح شوې نطفه جوړیږي. څرنګه چې بنځه یواځې د X کروموزوم لري، نو د ماشوم د جنس ټاکل په سړي پورې اړه لري، په دې ډول چې که د هغې X د بنځې د X سره یو ځای شي، نتیجه به یې XX یا انجلی وي، او که د هغې Y د بنځې د X سره یو ځای شي، نتیجه به یې YX یا هلک وي.

د مور په رحم کې د جنین وده او تکامل

د انسان وده یوه دوامداره پروسه ده په کوم کې چې واحد القاح شوې حجره یا نطفه په دوو، څلورو، اتو، شپاړسو، دوه دیرشو او نورو حجراتو بدلیږي. او ددغه تقسیم، پرمختللي بدلون، هجرت، ودې او توپیر له لارې د ګڼو حجراتو او انساجو په لرونکي انسان بدلیږي:

- د القاح نه یوه هفته وروسته نطفه رحم ته هجرت کوي او د هغې په پوښ کې ځای په ځای کیږي. د ودې پدې ډیر حساس او مهم پړاو کې هغه د رشیم یا embryo په نامه یادېږي. پدې پړاو کې چې ۸ هفتې دوام کوي، وده ډیره چټکه وي، سر، غوږونه، پوزه، سترګې او خوله جوړیږي، لاسونه او پښې څرګندیږي.
- د اتو او نیو وروسته رشیم د انسان په بڼه پیژندل کیدای شي، او د جنین یا fetus په نامه یادېږي. پدې پړاو کې حیاتي غړي لکه زړه، سږي او دماغ انکشاف او وده کوي. پدې پړاو کې

هم وده چټکه وي او د زيږيدو تر وخته وزن په اوسط ډول تر ۷ پونډه يا ۳ کيلو گرامه پورې زياتيږي.

د علمي څيړنو او قرآني ارشاد اتو سمون دنن نه ۱۴۰۰ کاله مخکې، کله چې نه خو مايکروسکوپ اختراع شوې ؤ، نه بنسټينه جنسي حجرات کشف شوي ؤ، او نه هم د نوو عصري معلوماتو نښې نښانې څرگنديږي، قرآن کریم په مختلفو برخو کې د امبريولوژۍ يا انساني embryo او جنين د مطالعې او پيژندنې په هکله داسې مفصله او دقيق معلومات ورکړي چې نن يې په لويديزه نړۍ کې ددې علومو پوهان هک پک کړيدي راشۍ چې د بيلگې (نمونې) په توگه لاندنيو مثالونو ته ځير شو:

- د سپرم د يوه څاڅکي نه د انسان جوړيدنه: **مِنْ نُّطْقَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ** (د عبس سوره، ۱۹ آيت); **أَلَمْ يَكُنْ نُّطْقَةً**

مِّنْ مَّنِيٍّ يُمْنِي (د القيامت سوره، ۳۷ آيت)

- د نارينه او نسجې د ترشح شوي مايعاتو د مخلوط نه د انسان خلق کيدل: **خَلَقَ الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْقَةٍ فَإِذَا هُوَ حَصِيمٌ مُّبِينٌ** (د النحل سوره، ۴ آيت)

- د مور په رحم کې د نطفې ځاي په ځاي کيدل: **ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْقَةً فِي قَرَارٍ مَّكِينٍ** (د المؤمنون سوره، ۱۳ آيت)

- د رحم په ديوال پورې د نطفې خوړندیدل، او د هغې نه د هډوکو جوړول او په غوښې د هغې پټول (پوښل): **ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْقَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ** (دالمؤمنون سوره، ۱۴ آيت)

- دمور په رحم کې د تيارو په دريو پردو کې، يو پر بل پسې، پړاو په پړاو د انسان جوړيدنه: **يَخْلُقْكُمْ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ خَلْقًا مِّن بَعْدِ خَلْقٍ فِي ظُلُمَاتٍ ثَلَاثَ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ قَائِتٌ تَصْرَفُونَ** (دالزمر سوره، ۶ آيت)

د دريو پردو تياره اكثره اوسني مفسرين د گيډې ديوال، رحم او هغه كڅوړه گڼي چې جنين په كې پروت وي. په زړه پورې خولا داده چې دا هره پرده په خپل وار د دريو طبقيو پردو نه جوړه شويده-د گيډې د ديوال درې مختلفې عضلې، د رحم جوړوونكې درې طبقي او د امينوتيك او بو د كڅوړې درې طبقي. د مور په رحم كې د جنين د ودې او انكشاف په اړه پورتنې قرآني ارشادات د نني عصري علومو د تشریحاتو سره بشپړ مطابقت لري ♦

شنډ توب يا عقامت

شنډ والې يا عقامت دنړۍ په مختلفو هيوادو، په خاصه توگه مخ په انكشافه هيوادو كې بيلابيلې روحي او ټولنيزي ستونزې او لانجې راپيدا كړيدي. له بده مرغه د شنډ والي او اولاد د نه لرلو ستونزې زموږ د افغاني ټولنيو شمير بنځې هم په خپل كورني او شخصي ژوند كې د ناوړه فزيكي چلند، تاوتریخوالي، بې توجهۍ، ټولنيز/اقتصادي محروميت، بيلتون او طلاق سره مخامخ كړيدي.

شنډ والې څه ته ويل كېږي؟

شنډ والې د تناسلي سيستم يوه ناروغي ده په كومه كې چې د نسل د پيدا كولو ابتدايي وظيفه سرته رسيدلې نشي. په بله ژبه، شنډ والې په طبيعي توگه د اميدواري د قابليت نشتوالي ته ويل كېږي. هغه بنځې هم شنډې گڼل كېږي. كومې چې حمل اخيستلې شي خو د حمل د مودې د پوره كولو نه مخكې په مكرر ډول زيان (سقط) كوي. دا يواځې د بنځو ستونزه نده. پدې ناروغۍ نارينه او بنځې دواړه په مساوي توگه اخته كيداې شي.

گڼ شمير ښځې، که وغواړي نو د واده نه وروسته په لومړيو شپږو مياشتو کې اميدواره کيدای شي. په اوسط ډول په سلو کې اتيا جوړې د يوه کال، او په سلو کې نوي تنه د دوو کلونو په موده کې حمل آخلي. تر دې وروسته د اميدواری د مخنيوي د طريقو د استعمال نه پرته او کونښن سره سره نه اميدواره کيدل، د اندېښنې وړ گڼل کيږي او روغتيايي مرستې ته اړه لري.

خرنگه چې د عمر په زياتيدو سره په ښځو کې د اميد د اخیستلو امکانات په طبيعي توگه کميږي، نوکه چيرې د ښځې عمر د ۳۵ کلونو نه زيات وي، او تر شپږو مياشتو پورې اميدواره نشي، نو روغتيايي مرستې ته به اړه (ضرورت) ولري.

د عقامت يا شنډوالي علتونه

د نسل د بقا او اميدواری په مغلقه او کړکيچنه پروسه کې په ښځې او ميره پورې مربوط مختلف عوامل رول لوبوي. تقريباً په سلو کې لس واده شوې جوړې د شنډوالي د ستونزې سره مخامخ کيدای شي. خپرونو ښودلې چې دا په سلو کې ۳۵ په نارينه، ۳۵ فيصده په ښځې، ۲۰ فيصده په دواړو پورې اړه لري، او د پاتې لس فيصده شنډوالي علت معلوم ندي.

په طبي ادبياتو کې شنډوالي په لومړني او ثانوي ډولونو ويشل کيږي. په لومړني ډول کې د واده او يوه کال کونښن نه وروسته هېڅ اميدواري پېښه شوي نه وي. په ثانوي ډول کې يو يا څو ځل

اميدواري منځ ته راغلې وي، خو د زيان په وجه ژوندي ماشوم پيدا شوې نوي.

د بنځو په شنډوالي کې لاندني عوامل برخه لرلای شي:

- د هورمونونو د انډول (بيلانس) خرابوالي. د ډيرې مودې دپاره د حمل د مخنيوي د درملو استعمال، روجي فشارونه، چاقي او يا د وزن ډير کموالي د هورمونونو انډول خراب او موقتي شنډوالي منځ ته راوستلای شي. د وخت نه مخکې د مياشتني عادت بنديدل هم شنډوالي منځ ته راولي.
- د تخمدانونو نه رحم ته د هگۍ په انتقال کې ستونزي لکه د نفرونو (Fallopian Tubes) بندوالي، کوم چې اکثراً د مکروبي ناروغيو او جنسي تماس له لارې خپريدونکو جرايمو له امله منځ ته راتلای شي.
- د القاح په منځ ته راتگ کې ستونزې، لکه درحم په غاړه کې په طبيعي ډول جوړيدونکي افرازات، کوم چې هگۍ ته د رسيدو نه مخکې سپرم وژني.
- په رحم کې د القاح شوې هگۍ يا نطفې د کرل کيدو يا تومبل کيدو ستونزې چې د مکروبي ناروغيو، هورمونونو د کمښت او يا تومورونو له امله منځ ته راتلای شي.

دنارينوو په شنډوالي کې لاندني عوامل برخه لرلای شي:

- د سپرمو په جوړيدو کې ستونزه چې د سگرتو او شرابو د استعمال، ځينو درمو، تنگو جامو دا آغوستلو، اوږدې

- مودې ناروغيو او بلوغ نه وروسته د کله چرک (بغوټو يا Mumps) په شان مکروبي ناروغۍ.
- د علاج د ځينو ډولونو لکه جراحي عملياتو، ځينو طريقو او سرطان د درملو (کیمو تراپی) استعمال.
 - د مغزو د ځينو تومورونو له امله د هورمونونو ستونزې.
 - په ارثي ډول پېښېدونکي جينيتيکي ستونزې.
- په ښځو کې د شنډوالي د علتونو په خلاف، په نارينوو کې د شنډوالي علتونه په آساني سره پېژندل کېدای شي.

د شنډوالي د علاج لارې چارې

د شنډوالي په هکله ځينې خلک وايي چې دا گواکې د خدای (ج) رضا ده او بايد چې غاړه ورته کينډول شي. خو دوي دا هيروي چې عقامت يوه ناروغي ده او د نورو ناروغيو په شان د هغې د علاج لټول د مسلمانانو وظيفه ده. د روغتيايي علومو په پرمختگ سره د شنډوالي په تشخيص، د هغې د علت په پيدا کولو او علاج کې هم پرمختگ شويدي. نن سبا د شنډوالي په سلو کې له ۸۵ نه تر ۹۰ پورې پېښې د عصري درملو او جراحي په مرسته د علاج وړ دي. که چيرې د علت پيدا کول ممکن نه وي، او يا هم ناروغي د علاج وړ نه وي، نو بيا د عصري ټکنالوژۍ نه مرسته ترلاسه کېدای شي.

د شنډوالي په علاج کې د لاندنيو طريقو نه گټه اخيستل کېدای شي:

- ا. درمل، کوم چې تخمدانونه تحریک او د ښځینه هگیو پخولو سره مرسته کوي.
- ب. جراحي عملیات، ترڅو بند شوي نفیرونه یا هغه ټیوبونه بیرته آزاد کاندې، کوم چې د تخمدانونو او رحم تر منځ غزیدلي دي.
- ج. مصنوعی القاح.
- د. ډیکنالوژی، په مرسته امیدواري، یا د علاج هغه لارې چارې په کومو کې چې په لابراتوار کې د القاح په مناسبو شرایطو کې خاصو طریقو سره د ښځې تخمه د هغې د میره د سپرم سره القاح او څو ورځې وروسته رحم ته نقل کیږي.

د نوي ټکنالوژی، په مرسته د شنډوالي علاج د شنډوالي د ستونزې د پاره ورځ په ورځ گڼ شمیر خلک د طبي علاج او نوي ټکنالوژی، نه مرسته غواړي. مونږ به لومړې د نوي ټکنالوژی، په مرسته د علاج په عامو، موجودو طریقو او بیا دهغوي په هکله د مسلمانو ډاکټرانو او فقهې د پوهانو په دریځ رڼا واچوو.

1. مصنوعی القاح یا **Artificial Insemination**. دا یوه ډیره پخوانۍ ساده، بې درده او چټکه طریقه ده، چې ناروغ پکې د نیم ساعت استراحت نه وروسته کور ته تللای شي. لکه چې د نوم نه یې څرگنده ده، د طبیعي وسیلې په ځای، پدې طریقه کې د نارینو سپرم په مصنوعی توگه د ښځې

رحم ته پېچکاری کيږي. ويل کيږي چه په څوارلسمې پيړۍ کې به عربي قبایلو د خپلو دښمنانو اسپې د اسونو په ټيټه ذات حامله کولې. په ۱۸۹۰ کلونو کې يوه روسي ساينس پوه د لومړي ځل دپاره ددې طريقي نه د ښه او اصلاح شوی ذات د څارو د نسل د پيدا کولو دپاره کار واخيست. وروسته بيا د هغې نه د ځينو ژوو د نسل د ختميدو دمخنيوي دپاره هم استفاده وشوه. په انسانانو کې د مصنوعي القاح څخه د استفادې لومړۍ ثبت شوې پيښه په ۱۷۹۰ کال کې ديوه سکاتليندي طبيب لخوا د هغې ښځې علاج و چې ميره يې د ادرارو د نالۍ په معيوبيت اخته و. نن د علاج ددغې طريقي نه د هغو ښځو د اميدواره کيدو دپاره کار آخيستل کيږي چې مرونه يې د نامه نه ښکته فلج وي او يا د تناسلي سيستم په معيوبتونو اخته وي.

2. د رحم نه بهر القاح يا **In vitro Fertilization**. دا طريقه چې د Test-tube Baby په نامه هم ياديږي، يوه حياتی طبي (biomedical) طريقه ده. دا طريقه عموماً د هغو کسانو د پاره استعمالیږي په کومو کې چې د ځينو ستونزو او ناروغيو له امله د ميره سپرم د ښځې تخمې د القاح دپاره رسيدلای نشي.

پدې طريقه کې (د تبيض په وخت کې) د ښځې د تخمدان نه پخې شوې هگۍ اخيستل کيږي او د هغې د وجود نه بهر په لابراتوار کې د هغه د ميره د سپرمو سره يوځای او د القاح او

ودې نه وروسته د بنځې رحم ته نقل كيږي. پدې توگه هغه بنځې چې په عادي علاج سره حمل آخيستلای نشي، د طبي ټكنالوژۍ په مرسته د نورمالي اميدواري او اولاد د لرلو هيلې ته رسيدلای شي.

دنوي ټكنالوژۍ د نوبت نه په استفادې سره نن سبا د اميدواره كيدو دپاره په خاصه توگه په بنځو كې د عمر د زياتوالي مانعه هم له منځه تللې ده، او زړې بنځې هم د ځوانو بنځو د بخښل شوو تخمو په مرسته اميدواره او د اولاد خاوندان كيداې شي.

3. د كرايي رحم نه استفاده يا Surrogacy. دنوي ټكنالوژۍ په مرسته د كرايي مور يا كرايي رحم نه په استفادې سره د اولاد راوړل يوه خورا نوې طريقه ده. كرايي مور هغې بنځې ته ويل كيږي چې د بې اولاده جوړې دپاره دهغوې د اولاد راوړلو سره موافقه كوي. د بل چا د اولاد د قبلونې (ساتنې يا adoption) په خلاف، د كرايي مور په طريقي كې چې په ډيرو مواردو كې په تجارتي بڼه د پيسو په بدل كې ترې استفاده كيږي، د بنځې سره قرارداد كيږي چې د بلې جوړې دپاره حمل واخلي او ماشوم راوړي.

دنوي ټكنالوژۍ نه راپيداشوې ستونزې د ساينس او طبابت پرمختگ او د اميدواري دپاره د عصري ټكنالوژۍ څخه استفاده كه له يوې خوا گڼ شمير كورنيو ته گټه

رسولې شي، نو له بلې خوا هغې سره گڼ شمير مهمې طبي، قانوني، اخلاقي او شرعي ستونزې هم منځ ته راتلاې شي.

د ستونزو په لړ کې د هديه شوو تخمو استعمال، د ماشوم د هويت او نسب د خوندي ساتلو مسئله، د پاتې شوو القاح شوو هگيو د سرنوشت او قانوني حيثيت مسئله، په يوه وخت د زياتو ماشومانو زيږيدل او دهغې له امله د بې مودې ماشومانو او مربوطو روغتيايي ستونزو زياتوالي، د مورد عمر د زياتوالي له امله پېښېدونکي ستونزې، د علاج ملا ماتونکي مصارف (کوم چې د ډيرو کسانو د قدرت نه بهر دي)، او د مړه شوي سړي د سپرمو راويستل او وروسته د اميدواري دپاره د هغې ساتل، د مثال په توگه يادولای شو.

د مسلمانو ډاکټرانو او فقهي د پوهانو نظريات په اسلام کې د خلکو د نسب خوندي کولو او ساتلو ته خاصه پاملرنه شويده، له همدې کبله د عدت په موده کې د ښځې سره نکاح کول او يا د بل چا څخه د اميدواري شوې ښځې سره نکاح حرامه گڼل کېږي. داوسنی زمانې د روغتيايي ستونزو د علاج دپاره د نوې ټکنالوژۍ د استعمال په هکله په کويت کې د طبي علومو د اسلامي ادارې د لومړني سيمينار گډون کوونکو مسلمانو ساينس پوهانو، او د فقهي علماوو، او همدا شان د اسلام له نظره د منل شوو طريقو د خپرلو په هکله په ۱۹۸۷ کال کې د اسلامي فقهاوو دريم مجلس (Symposium) ځينې سپارښتنې کړيدي، چې لنډيز يې په لاندې ډول دی:

- په مصنوعي القاح کوم بنديز نشته، خو د شريعت له مخې د بنځې دپاره پرته له خپل ميړه د بل چا د سپرمو آخيستل حرام دي. دا ځکه چې دې سره د ماشوم هويت مغشوش کيږي او په نتيجه کې يې قانوني، اخلاقي او روحي ستونزي منځ ته راځي. د طلاق او مرگ نه وروسته د پخواني ميړه د سپرمو نه استفاده هم جايزه نده.
- که چيرې د شنډوالي د علاج نورې طريقې لکه درمل او د جراحي عمليات نتيجه ورنکړي، نو په اسلام کې د وجود نه بهر القاح يا invitro fertilization روا ده، خو پدې شرط چې د بنځې او ميړه دخپلو تخمو او سپرمو څخه پکې استفاده وشي. د بل چا د بخښل شوو تخمو او سپرمو نه استفاده روا نده.
- په اسلام کې د اولاد راوړل د واده (نکاح) په صورت کې روا دي، او په نکاح کې قرارداد د دوو کسانو (بنځې او ميړه) تر منځ دئ. نو ځکه د ټکنالوژۍ په مرسته د اولاد راوړل يواځې د واده شوي بنځې او ميړه تر منځ روا دي. د اسلام له نظره د بلې بنځې په رحم کې د القاح شوي هگۍ په کرلو يا د کرابي مور او کرابي رحم نه په استفادې بنديز لگيدلې دئ او داډول اميدواري شرعي نه گڼل کيږي.
- د القاح شوو هگيو ساتل يوه اخلاقي لانجه رامنځته کړيده. بڼه خو به دا وي چې د امکان په صورت کې يواځې دا رتيا په اندازه هگۍ القاح او تر هغې زياتې جوړې نکړای شي. اميد دئ د ساينسي تحقيقاتو په نتيجه کې په راتلونکي کې

د اضافي هگيو ساتل او د اړتيا په وخت کې د هغې نه استفاده ممکنه شي.

- که چيرې اضافي هگي موجودي وي، نو د ډيرو پوهانو په عقیده د شريعت له نظره دا هگي په رحم کې تر ځاي په ځاي کيدو دمخه کوم ارزښت نلري او په له منځه وړلو کې يې کوم ممانعت نشته. خو ځينې نور بيا په دې عقیده دي چې القاح شوې هگي ځکه ارزښت لري چې دا د انسان په پيداښت کې لومړې پړاو دئ، نو دهغې د له منځه وړلو، د ساينسي څيړنو دپاره د هغې د استعمال او په طبيعي توگه تر مرگه د هغې د پريښودلو په منځ کې د انتخاب په وخت کې به دغه وروستي طريقه ځکه غوره وي چې په هغې کې په څرگنده په ژوند يقيني تيري نه ليدل کيږي ♦

د اميدوارۍ مخنيوي (Contraception)

په اسلام کې کورنۍ زيات ارزښت لري او ماشومان د خداى نعمت او تحفه گڼل کيږي. څرنگه چې په اسلام کې د واده نه پرته جنسى تماس منع دى، نو طبيعى ده چې د اميدوارۍ د مخنيوي په هکله بحث په واده شوى ښځې او ميره پورې اړه لري.

د اميدوارۍ د مخنيوي تاريخچه:

داميدوارۍ د مخنيوي مفکوره کومه نوې مفکوره نه ده، خلکو د زرهاوو کلونو راهيسې د هغې کوښښ کړى. په پخوا زمانو کې څومره چې د وجود د جوړښت او وظيفو په هکله د انسانانو معلومات زياتيدل، هومره هم د اميدوارۍ د مخنيوي دپاره طريقې راپيدا کيدې لکه د واده ځنډول، د اوږدې مودې دپاره ماشوم ته د شيدو ورکول، د بارورۍ په وخت کې د کوروالۍ او جنسى نژد يوالۍ نه ځان ساتل اونور. ددې تر څنگ د ځينو درملو، پرهيز او نورو وسيلو نه هم کار اخيستل شويدي. د ميلاد نه ۲۷۰۰ کاله پخوا ليکل شوي هغه طبي چينايي اسناد چې لا تر اوسه پاتې شويدي، څرگندوي چې په هغه زمانه کې هم خلکو د خپلې

خونې سره سم د نسل د پيدا کولو ليوالتيا درلوده. د پاپيروس د بوټو نه جوړ شوي په لومړنيو مصري طبي کاغذونو ليکل شوي د اميدواری د مخنيوی نسخې هم تر لاسه شويدي، د مثال په توگه، د ميلاد څخه ۱۸۵۰ کاله پخوا دکاهون د پاپيروس نسخې.

اسلامي طب او د اميدواری مخنيوي

په اسلامي طب کې هم د پيريو راهيسې د اميدواری د مخنيوی طريقې استعمال شويدي. ابن سينا په خپل کتاب "قانون" کې د اميدواری د مخنيوي دپاره د (۲۰) شيانو لست ذکر کړيدئ. اسلامي فيلسوف او طبيب ابوبکر محمد بن ذکريا رازی هم په خپل مشهور "کتاب الحاوی فی الطب" يا "په طب باندې جامع کتاب" کې د اميدواری د مخنيوی دپاره (۱۷۲) شيانو ته اشاره کړيده، او د نورو عواملو په څنگ کې يې د مور روغتيا، د مور دښکلا او اقتصادي دلايلو ذکر کړيدي.

د اميدواری د مخنيوي د طريقو ډولونه

د مصنوعي او طبيعي طريقو د استعمال څخه په اميدواری او د هغې د وخت په هکله مرسته تر لاسه کيدای شي. البته د طريقو ډولونه ډير دي او هره طريقه يې په جلا ډول کار کوي. په دغه طريقو کې تر اوسه لايوازي د پوکنيو او جراحي عملياتو له لاری د شنډولو دوه طريقې د نارينوو دپاره، او نورې ټولې يې د ښځو دپاره دي.

- أ. دخنډ يا مانعي طريقه: پدې طريقه کې د پوکنيو، ديفراگم، د رحم د غاړې د پوښ او نورو شيانو څخه استفاده کيږي، کوم چې د ښځې او ميره د تخمو د يوځای کيدو په لاره کې خنډ او مانعه پيښوي.
- ب. هورموني طريقه: پدې طريقه کې د گوليو يا پيچکاريو او ټومبلو په وسيله د هورمونونو د استعمال له لارې د ښځو په وجود کې د هورموني انډول يا بيلانس په بدلون سره د اميدواری، مخنيوي کيږي.
- ج. ميخانيکي طريقه: پدې طريقه کې د رحم دننه د الاتو په ايښيدو سره په رحم کې داسې بدلونونه راجي چې د اميدواری، مخنيوي کوي.
- د. طبيعي طريقه: د حمل د اخيستلو په ورځو يا د بارورۍ په وخت کې د کوروالي يا جنسي تماس نه د ځان ساتنې په شان تدابير په طبيعي توگه د اميدواری، مخه نيسي.
- ه. جراحي طريقه: پدې طريقه کې د جراحي عملياتو په وسيله په ښځو او نارينو کې د تخمو د انتقال ټيوبونه يا نلونه بنديږي. د اميدواری، دا طريقه د تل دپاره ده او د شنډوالي سبب کيږي.
- و. بيرنۍ يا عاجله طريقه: لکه چې د نوم څخه پي څرگنديږي دا طريقه د اميدواری، د نورو طريقو د نه استعمال او يا د کار د نه کولو په صورت کې د سملاسي اغيزې دپاره استعماليږي.

آيا د اميدواری مخنيوي ته په اسلام کې اجازه شته؟
دانساني ژوند د مختلفو اړخونو په هکله مسلمانان
دخپلو پوښتنو د ځواب دپاره د پوهې او معلوماتو درې سرچينې
لري. لومړې قران، دوهم د پيغمبر (ص) وينا (حديث) او عمل
(سنت)، او دريم د اسلامي فقهاوو اجتهاد.

- په قرآن شريف کې د اميدواری د مخنيوي په هکله کومه
اشاره شوې نده خو د اميدواری د مخنيوي مخالفين ډير ځله
د " وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَشِيَّةً ۖ اِمْلَقٍ نَحْنُ نَرِزُقُهُمْ وَإِيَّاكُمْ اِنْ
قَتَلْتُمْ كَانِ خَطَاً كَبِيْرًا " آيت ته اشاره کوي او هغه د
ماشومانو د وژلو په څنگ کې د اميدواری په مخنيوي
بنديز گڼي. د ولادت د پلان کولو پلويان وايي چې دا ډول
تفسير سم ندی.
- د گڼ شمير احاديثو څخه داسې څرگنديږي چې پيغمبر (ص)
د اميدواری په مخنيوي خبر و او په خاصو حالاتو کې يې
تائيدول.
- داسلامي فقهي پوهان، د طبي ساينس اسلامي اداره او د
شمالي امريکې اسلامي طبي ټولنه، د مور دروغتيا،
ټولنيزو، اقتصادي او نورو دلايلو په گډون دگڼو دلايلو په
وجه د واده شوو جوړو لخوا د اميدواری د مخنيوي د طريقو
د استعمال سره موافقه لري، پدې شرط چې دښځې او ميره
دواړو خوښه پکې شامله وي، استعماليدونکې طريقې بيرته
په شاتلونکې وي (د تل دپاره د عقامت سبب نشي)، او په

روغتيا ناوړه اغيزه ونلری. دوي د هغو طريقو ملاتړ نکوي،
کوم چې د بې مودې ماشوم د زيان (سقط) سبب کيږي.

په ښځو او يا نارينوو کې د جراحي طريقو استعمال په انفرادي
کچه د ښځې او ميره دواړو په خوښه يواځې هغه وخت د منلو وړ
دی چې:

- د اميدواری له امله د ښځې روغتيا ته سخت خطر د پيښيدو
امکان وي.
- د مخنيوي نورې طريقې يا کارونکې او يا په روغتيا ناوړه
اثرات ولري.
- د ښځې، ميره او يا دواړو ارثي () ناروغي جنين د ډير خطر
سره مخامخ کړي.

د زياتو معلوماتو او منابعو د پاره ولولئ:

- پاک قرآن د بني اسرائيلو (۱۷) سوری ۳۱ آیت
- پاک قرآن د الانعام (۶) سوری ۱۵۱ آیت
- د شمالي امريکې د اسلامي طبي ټولني د اسلامي طبي
اخلاقو سند
- د طبي ساينس د اسلامي ادارې اسناد ♦

کلونینگ یا د ورته شيانو جوړول

کلونینگ چې په عربي کې انتساخ ترجمه شوی د نن ورځې یوه گرمه او مهمه موضوع ده. دې موضوع ته هغه وخت دنړیوالو زیاتو پاملرنه جلب شوه کله چې په ۱۹۹۷ کال کې په سکاټلند کې د دیوې تجربې په ترڅ کې د یوې گډې (میرې) د وجود یوې حجرې ته وده ورکړ شوه او د "ډالي" (Dolly) په نامه په یوې بلې داسې گډې بدله شوه چې د فزیکي او ارثي خواصو له پلوه اصلی گډې ته ورته وه.

کلونینگ څه ته وائي؟

کلون (Clone) په اصل کې یوه یوناني کلیمه ده چې د ورته یا مشابه معنی لري او کلونینگ (Cloning) هم د ورته یا مشابه شئ جوړولو ته وائي. په ژوند پوهنه یا بیالوژي کې هم کلونینگ د یوه ژوندی موجود څخه د بل ورته موجود جوړولو ته ویل کیږي. ساینس پوهان د کلون اصطلاح دهغو مختلفو اوبتونونو او بدلونونو دپاره استعمالوي په کومو کې چې د بیولوژیکي موادو کت مت کاپي یا ژینیتیک نقل اخیستل کیږي. د کلون اصطلاح د لومړي ځل دپاره په ۱۹۰۳ کال کې د "هربرت وبر" په

نامه یوه آلماني ګياھ پيژندونکي د مکروبوونو په شان هغو ژونديو موجوداتو دپاره استعمال کړه کوم چې په غیر جنسي توګه زيږنده کوي. د يادونې وړ ده چې يو ګڼ شمير نباتات او ساده حيوانات پرته لدې چې د نسل د بقا دپاره نورو نباتاتو او حيواناتو ته اړه ولری ، له غیر جنسي لاری زيږنده کوي او خپل نسل توليدوي.

د کلونینگ تاريخچه

له دوه زره (۲۰۰۰) کلونو راپدې خوا انسانان د پيوند کولو او قلمو له لاری د بوټو او نبالګيو په غیر جنسي توليد بوخت دي. د عصري لابراتوارونو په رامنځ ته کيدو سره په ۱۹۵۸ کال کې د "ستيوارډ" په نامه يوه ساينس پوه ګازره (زردکه) درسيډلې (بالغې) واحدې حجرې څخه د هورمون لرونکو موادو په کلچر کې کلون کړه. په ۱۹۶۴ کال کې "جان ګوردون" لومړنی حیواني حجره کلون کړه. شل کاله وروسته دهمدې طريقې څخه په استفادې سره ساينس پوهانو په سويس او امريکې کې په برياليتوب سره مورچکان کلون کړل.

د حجراتو مختلف ډولونه

د ژونديو موجوداتو ټول حجرات د جنسي حجراتو د يوځای کيدو يا القاح شوې هګۍ د تقسيمې دو څخه منع ته راځي. دا حجرات مخکې لدې چې د خاصو کارونو دپاره په اختصاصي بيلابيلو حجراتو يا (Somatic Cells) بدل شي، دتنې يا ريښې د حجراتو (Stem Cells) په نامه ياديږي.

اختصاصي حجرات (Somatic Cells): د وجود حجرات د نارینو او بځینو د جنسي حجراتو نه پرته ټول د سوماتیکو حجراتو څخه جوړ شوي دي. د سوماتیک کلیمه د یوناني کلیمې سوما نه اخیستل شوي چې د وجود یا ځان معنی ورکوي. دا حجرات د وجود د مختلفو غړو انساج جوړوي لکه د پوستکي، هډوکو، اعصابو، عضلاتو په شان انساج. کله چې تاسو خپل لاس پرې کړئ نو بیا همدا تخصصي حجرات د هغې د جوړولو او ترمیم دپاره نور ورته حجرات جوړوي.

دتنې یا سټې حجرات (Stem Cells) په ژوندیو موجوداتو کې هغه حجرات دي چې د ویشلو له لارې د ځان د نوي کولو او په مختلفو اختصاصي حجراتو د بدلیدلو قابلیت لري. د تنې لرونکو ژوو د تنې حجرات دوه مهم ډولونه لري:

- دتنې جنیني حجرات (Embryonic Stem Cells) یا هغه حجرات چې د جنین د ودې په لومړنیو مرحلو کې (دلقاح شوي هگي څخه ۴-۵ ورځې وروسته کله چې ۵۰-۱۵۰ حجرې جوړې شوي وي)، منځ ته راځي او بیا وروسته ترې د وجود بیلابیل انساج جوړیږي. تر څه وخت دمخه د تنې جنیني حجرات، د تنې د حجراتو د حاصلولو او ترلاسه کولو یواځنی منبع وه. او د هغې د ترلاسه کولو دپاره به جنین له منځه وړل کیده. خو تیرکال جاپاني ساینس پوهانو یوه داسې طریقه کشف کړه د کوم په مرسته چې د انسان د پوستکي دعادي حجرې څخه د تنې د جنیني حجراتو په شان کار اخیستل کیږي. ددې طریقي په رامنځ ته کیدو سره

د تنې د حجراتو د څیړنو په برخه کې د یوه مهم اخلاقي انتقاد دپاره د حل لاره پیدا شوه.

- د تنې لوی او بالغ حجرات چې د وجود په مختلفو برخو کې پیدا کیږي او د ویشل کیدو له لارې مړه او زیانمن شوي حجرات بیا جوړوي. پدې وروستیو وختو کې پدې برخه کې یو ستر پرمختګ په پلاستیک جراحی کې د دا ډول حجراتو نه کار اخیستل ؤ. ډاکټرانو د لومړي ځل دپاره وکړای شو چې د وازګې یا غوړو د یوې حجرې په مرسته دیوې بڼې د سینې هغه نیمګرتیا او نقص له منځه یوسي کوم چې دیوې سرطاني غوټې د لرې کولو له امله منځ ته راغلې ؤو.

د "تنې" د حجراتو (Stem Cells) اهمیت او رول

د تنې حجرات دروغتیایي څیړنو او انسان د ودې د څرنگوالي په پلټنو کې زیات ارزښت لري. ددې حجراتو څخه د انسان د وجود د هر ډول اختصاصي حجراتو د جوړیدو دپاره کار اخیستل کیدای شي. ګڼ شمیر څیړونکي هیله لري چې یوه ورځ وکولای شي د تنې د حجراتو په مرسته د زړه ، الزایمر او سرطان په شان ناروغیو علاج وکړي، او د ناروغه او ناقصه غړو د پیوند دپاره کار واخلي.

د کلونینگ تخنیک

په کلونینگ کې د یوې حجرې ارثي معلومات چې د هستې په جینونو کې وي، داسې حجرې ته نقل کیږي چه له ارثي معلوماتو

خالي شوي وي، او په نتيجه کې يوه داسې حجره منع ته راوستل کيږي چې د ودې او کرلو وړ وي. لکه څنگه چې د هگيو حجرات د يوه نوي مکمله ژوندي موجود د جوړولو قابليت لري، همدا شان دغه حجرات چې يوشان جينونه لري، د يوه نوي، مکمله ژوندي موجود د جوړولو قابليت لرلای شي. د "ډالي" نه مخکې ټولې گډې به په طبيعي توگه دمور او پلار د تخم د يوځای کيدو نه راپيدا کيدلې، ډالي لومړنی تي لرونکی ژوي وو چې يواځې د يوې هستې د حجرې نه په مصنوعي توگه جوړ شو.

هسته د حجراتو د مغزو په شان وي، يوه احاطه شوې ډبه چې د يوه ژوندي موجود د جوړيدو دپاره د حجرې د اړتيا وړ ټول معلومات لري. دا معلومات د "ډي اين اي" (DNA) په بڼه کې وي. دا چې مونږ يوتربله بيسارې توپير لرو، له همدې امله دئ چې "ډي اين اي" مو سره توپير لري.

د مصنوعي القاح سره د کلونينگ توپير

کلونينگ د مصنوعي القاح سره، په کوم کې چې د نارينه تخم په مصنوعي توگه د بنځينه هگۍ سره يوځای کيږي، توپير لري. په کلونينگ کې د کلون شوي ژوي ارثي خواص د مور او پلار دواړو څخه د اخيستل شوو خواصو د احتمال په خلاف، کت مټ د هغه يوه ژوی په شان وي، چې د حجرې نه يې استفاده شوي وي. د يادونې وړ ده چې په طبيعي ډول هم کلونينگ پيښيدلای شي، مثلاً سره ورته غبرگوني. دا سره کت مټ ورته زيږيدلې

جوړې هغه وخت منځ ته راځي چې القاح شوې هگۍ چې د زایګوټ په نامه هم یادیږي، د جنین په دوو حجرو د تقسیمیدلو په وخت سره جلا او په دوو بیلو حجرو بدلې شي. دا حجرات بیا هریو جلا-جلا وده کوي او په دوو سره ورته غبرګونو بدلې شي.

د کلونینگ مختلف ډولونه

لکه چې دمخه ذکر شول، کلونینگ یوه عامه اصطلاح ده چې پخوا به د بیولوژیکي موادو د کاپي کولو یا نقل کولو دپاره استعمالیده. کله چې په مطبوعاتو او خبرونو کې د کلونینگ په هکله مطالب خپاره کیږي نو اکثره ددوې هدف یوازې یو ډول کلونینگ وي چې هغه بیا تولیدونکی (Reproductive) کلونینگ دی. خو د کلونینگ نور ډولونه هم شته، او د کلونینگ تکنالوژي د نورو ژوندیو موجوداتو د ارثي یا جنټیک غبرګونې د جوړولو نه پرته د نورو اهدافو دپاره هم استعمالیدای شي. د کلونینگ ځینې ډولونه په لاندې ډول دي:

أ. د "ډي این ای" DNA کلونینگ: دا ډول کلونینگ د مولیکولي کلونینگ او د جینونو د کلونینگ په نامه هم یادیږي. دا تکنالوژي د ۱۹۷۰ کلونو راهیسی موجوده او د ځانګړو موجوداتو د جینونو د خپرلو دپاره ترې په لابراتوارونو کې کار اخیستل کیږي.

ب. بیا تولیدونکی (Reproductive) کلونینگ: دا ډول تکنالوژي د هغو ژوو یا څاروو د تولیدولو د پاره استعمالیږي چې د حجراتو "ډي این ای" یې سره یوشان وي.

د ډالې په نامه گډه د کلونينگ د همدې طريقې له لارې توليد شوه.

ج. دناروغيو د علاج دپاره کلونينگ: دا ډول کلونينگ د تحقيقاتو او خپرنو دپاره استعماليري، په کوم کې چې د انسان د ودې او ناروغيو د علاج دپاره د "تنی" حجرات يا Stem Cell حاصليري.

د کلونينگ په هکله دمسلمانو ډاکترانو او اسلامي

فقيهي د اکادمي دريز

داسلامي فقهي د اکادمي د ۱۹۹۷ کال په مجلس کې چې د اسلامي نړۍ د مختلفو برخو د ۱۲۵ استازو په گډون جوړ شوي وو د نورو موضوعاتو په گډون دکلونينگ په موضوع هم بحث شوي وو. پدې کنفرانس کې د اسلامي علماؤو، طبيبانو او فقهاؤو له نظره د کلونينگ په هکله دوه مسئلې وڅيړل شوې:

1. آیا کلونينگ سره په هغه اسلامي عقیده کې کوم شک پيدا کيدای شي چې خدای (ج) د موجوداتو خالق او پيدا کوونکې گڼي؟

2. آیا کلونينگ ته اجازه ورکړ شي او که نه؟

د اسلامي فقهي اکادمي په کويت کې دمسلمانو ډاکترانو اداري سره د يوه مقدماتي کنفرانس په هکله تماس ونيو او بيا يې موضوع د اکادمي په مجلس کې وڅيړله. دې مجلس ته طب پوهان هم رابيل شوي وو، چا چې اکادمي ته د کلونينگ د جريان او مفهوم په هکله معلومات ورکړل.

د لومړۍ موضوع په هکله ټولو موافقه درلوده چې کلونینگ د موجوداتو د خلقت په هکله اسلامي عقیدې کې شک نه پیدا کوي. پاک الله د کایناتو خالق دى، خو پدې نړۍ کې یې د علت او معلول نظام جوړ کړیدى. په ځمکه کې د تخم کرل علت دى خو یواځې خدای (ج) د بوتې په بڼه معلول جوړوي. په همدې ډول کلونینگ یو علت دى او یواځې د خدای (ج) په اراده معلول جوړیدای شي. لکه څنگه چې د تخم په کرلو سره څوک د بوتې خالق او جوړونکې نه گڼل کېږي، نو د کلونینگ تخنیکر هم د پیدا شوي څاروي خالق گڼل کېدای نشي. یواځې الله خالق دى او خلقت د هغې په خوښه منع ته راتلای شي.

د کلونینگ د اجازې په هکله د اکاډمۍ د غړو اکثریت د بحث نه وروسته دې نتیجې ته ورسیدل چې د انسان نه پرته د نباتاتو او حیواناتو په برخه کې د کلونینگ اجازه شته. انسان ته د کلونینگ غزونه به خورا زیاتې پیچلي او یو پر بل اغیزناکې ټولنيزي او اخلاقي ستونزې رامنځ ته کړي. له همدې امله د انسان د کلونینگ د اجازې ورکول امکان نلري.

د کلونینگ په هکله د مسلمانو ډاکترانو او فقهاوو د ربیع د اجتماعي اخلاقو په دوو مهمو اصولو ولاړ گڼلای شو:

أ. *د تاوان او کرولو اصل*. ټول هغه ساینسي طریقې منع کوي کوم چې د افرادو او ټولنې په روحي او اخلاقي روغتیا ناوړه اغیزه کوي.

ب. د عامه گټو اصل. د ناروغيو دمخنيوي او سمولو په چارو کې کلونينگ ته اجازه ورکوي خو پدې شرط چې د افرادو په نسب، کورنيو او ټولنيزو اړيکو او ارتباطاتو ويچارونکي او ناوړه اغيزې ونلري.

منابع او مأخذونه

د ساينس دايرت المعارف، دوهم ټوک

د اسلامي فقهي د اکاډمۍ د ۹۷ مجلس اسناد

Human Genome Project at

www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.html sited January 2008.

هغه منابع چې د دې رسالې په تحقیق کې ترې استفاده شوې ده:

- د اسلامي فقهي د اکاډمۍ اسناد او د ۹۷ مجلس پریکړې
- د روغتیايي ساینس د اسلامي ادارې د خاص یوولسم سیمینار اسناد
- د اسلامي کانفرانس د ادارې اسناد
- د شمالي امریکې د اسلامي طبي ټولنې اسناد او پریکړې
- د شمالي امریکې د اسلامي طبي ټولنې د اسلامي طبي اخلاقو سند
- د طبي ساینس د اسلامي ادارې اسناد
- د طبي فقهي د اتم سیمینار پریکړې
- د ساینس د ایرت المعارف، دوهم ټوک
- فتاوي معاصر، فضل غني مجددي
- قرآن کریم
- Human Genome Project at www.ornl.gov/sci/techresources/Human_Genome/home.html cited January 2008.
- Brain Death in Islamic Jurisprudence, Dr. Abdulaziz Sachedina, University of Virginia
- Resolution of the Council of Islamic Jurisprudence on Resuscitation Apparatus Decision No. (5) D 3/07/86

Current Health Concerns
In the Lights of
Islamic Jurisprudence

Dr. Abdul Rahman Zamani

January 2008